

SHE'RIYATDA FOLKLORIZM: 2016–2018-YILLAR O'ZBEK SHE'RIYATI MISOLIDA

FOLKLORISM IN POETRY: ON THE EXAMPLE OF UZBEK POETRY OF 2016–2018

ФОЛЬКЛОРИЗМ В ПОЭЗИИ: НА ПРИМЕРЕ УЗБЕКСКОЙ ПОЭЗИИ 2016–2018 ГГ.

MAXMUDOVA FERUZA MUHAMMAD QIZI
OSIYO XALQARO UNIVERSITETI MAGISTRANTI

Annotatsiya. Ushbu maqolada folklorizm tushunchasining nazariy-adabiy mohiyati va uning 2016–2018-yillar o'zbek she'riyatida namoyon bo'lish xususiyatlari tahlil qilinadi. Folklorizmning motiv, obraz, janr va uslub darajalaridagi ko'rinishlari nazariy jihatdan tasniflanadi hamda ushbu tasnif asosida bir qator zamonaviy shoirlar (Bahodir Bahrom, Nozima Habibullayeva, Eshqobil Shukur)ning 2016–2018-yillarga oid she'rlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijasida folklorizmning zamonaviy o'zbek she'riyatida bir tekis emas, balki turli “zichlik” darajalarida — kuchli (obraz-syujet darajasi)dan tortib yengil (uslubiy) darajagacha — namoyon bo'lishi asoslanadi.

Kalit so'zlar: folklorizm, o'zbek she'riyati, folklor motivlari, folklor obrazlari, janr transformatsiyasi, Alpomish, Layli-Majnun, o'lan, marosim folklori, zamonaviy she'riyat.

Abstract. This article examines the theoretical essence of the concept of folklorism and its manifestation in Uzbek poetry of 2016–2018. Manifestations of folklorism at the level of motif, image, genre, and style are theoretically classified, and on this basis, poems written between 2016 and 2018 by several contemporary poets (Bahodir Bahrom, Nozima Habibullayeva, Eshqobil Shukur) are analyzed. The study demonstrates that folklorism in contemporary Uzbek poetry manifests unevenly, ranging from a strong (image-plot level) to a light (stylistic) degree.

Keywords: folklorism, Uzbek poetry, folklore motifs, folklore images, genre transformation, Alpomish, Layli-Majnun, o'lan, ritual folklore, contemporary poetry.

Аннотация. В данной статье анализируется теоретико-литературная сущность понятия фольклоризма и особенности его проявления в узбекской поэзии 2016–2018 гг. Рассматриваются проявления фольклоризма на уровне мотива, образа, жанра и стиля.

Ключевые слова: фольклоризм, узбекская поэзия, фольклорные мотивы, современная поэзия.

Kirish

Milliy adabiyotning o'ziga xos taraqqiyot yo'lini belgilashda xalq og'zaki ijodi bilan yozma adabiyot o'rtasidagi genetik va tipologik aloqadorlik masalasi adabiyotshunoslikning doimiy dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. Bu ta'sirning ilmiy tavsifi uchun adabiyotshunoslikda "folklorizm" atamasi qo'llaniladi — u yozma ijodkorning folklor an'alariga ongli murojaati, ularni badiiy jihatdan qayta ishlashi va o'z asarining mazmun-shakl tizimiga singdirishi jarayonini anglatadi.

2016–2018-yillar o'zbek she'riyatida folklorizm hodisasi alohida ilmiy tadqiqot predmeti sifatida hali yetarlicha o'rganilmagan. Mavzuning dolzarbligi shundaki, aynan shu davr she'riyatida ijodkorlar bir tomondan milliy o'zlikni anglash ehtiyoji bilan folklor qatlamlariga murojaat qilsalar, ikkinchi tomondan, bu murojaat endi sodda taqlid emas, balki zamonaviy badiiy tafakkur pozitsiyasidan turib amalga oshiriladigan ijodiy transformatsiya xarakteriga ega bo'lmoqda.

Maqolaning maqsadi — folklorizm tushunchasining nazariy mohiyatini yoritish va 2016–2018-yillar o'zbek she'riyatida uning namoyon bo'lish shakllarini aniq matnlar asosida tahlil qilishdan iborat.

Folklorizm tushunchasining nazariy mohiyati

Adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan folklorizm — bu muallif ijodida, xususan, yozma badiiy matnda folklor unsurlarining (motiv, obraz, syujet, janr xususiyatlari, tasviriy-ifoda vositalari) ongli badiiy vosita sifatida qo'llanilishi va qayta ishlanishi hodisasidir. Adabiyotshunoslikda folklorizmning bir necha darajasi ajratiladi: motivlar darajasidagi folklorizm, obrazlar darajasidagi folklorizm, janr darajasidagi folklorizm va til-uslub darajasidagi folklorizm.

Muhim jihat shundaki, folklorizm passiv taqlid emas, balki ijodiy transformatsiya jarayonidir. Badiiy transformatsiyaning bir necha asosiy mexanizmini ajratish mumkin: stilizatsiya (folklor uslubini taqlidiy tarzda qayta yaratish), modernizatsiya (folklor motiviga zamonaviy mazmun yuklash), dekonstruksiya/ironik qayta talqin va sintez (folklor unsurlarining zamonaviy texnika bilan uyg'unlashtirilishi). Folklor janrlari, ularning tur-tarkibga bo'linishi, motiv va syujet tushunchalarining nazariy talqinida M.Jo'rayev va J.Eshonqulovning "Folklorshunoslikka kirish" o'quv qo'llanmasidagi tasniflarga tayaniladi.

XX asr o'zbek she'riyatida folklorizmning yorqin namoyandalaridan biri O'zbekiston xalq shoiri To'ra Sulaymon (1934–2005) bo'lgan; uni adabiy jamoatchilik "baxshiyona shoir" deb ataydi, uning dostonlari xalq baxshichilik an'analari tayanib yozilgan. Bu shuni ko'rsatadiki, 2016–2018-yillar avlodi shoirlari uzoq an'anani individual tarzda davom ettirmoqda. Folklorizmning she'riyat bilan sintezlashish masalasi so'nggi yillarda Sharipova, Yo'lchiyev, Xolova, Oripova, Mamiraliyev, Eshanova kabi tadqiqotchilar e'tiborini tortgan; xususan, Z.Eshanovanning 2025-yilgi tadqiqotida istiqlool davri o'zbek she'riyatida xalq dostonlari sintezi Usmon Azim, Rauf Subxon, Suhrob Ziyoy, Najmiddin Ermatov kabi ijodkorlar misolida "analitik folklorizm" tushunchasi orqali tahlil qilingan.

2016–2018-yillar she'riyatida folklorizmning badiiy namoyon bo'lishi

Obraz va motiv darajasidagi folklorizm

Bahodir Bahromning "Meni darvesh demang" (2017) she'rida lirik qahramon o'zini Majnun siymosiga qiyoslab, an'anaviy Layli-Majnun oshiq-ma'shuqa syujetini individual-

shaxsiy kechinma sifatida qayta talqin etadi; bu — "modernizatsiya" mexanizmiga mos keladi. Nozima Habibullayevaning bir she'rida (2017-2018) "Alpomish" dostonidagi Barchin obrazi vatanparvarlik va milliy g'urur mavzusini ifodalash uchun ramziy vosita sifatida qo'llaniladi — bu "stilizatsiya" mexanizmiga yaqin, chunki obraz o'z an'anaviy semantik yukini deyarli o'zgarishsiz saqlab qoladi.

Eshqobil Shukurning "Sayrayotgan sukunat" (2017) she'rida "Xizr yurgan yo'llar" iborasi orqali tasavvufiy-xalq rivoyatlaridagi abadiy yo'lovchi obrazi, shuningdek "Yoriltosh yorilganda" iborasi orqali o'zbek xalq ertaklariga xos sehrli-formulaviy motiv qo'llanilgan — bu obraz/motiv darajasidagi kuchli folklorizmga misoldir.

Janr darajasidagi folklorizm

Nozima Habibullayevaning "Taraddud" she'rida marosim folklorining (Navro'z bayrami bilan bog'liq) belgilari — doshqozonda qaynagan sumalak, qizg'aldoqlar, varraklarning parvozi — orqali bahorgi xalq bayramining an'anaviy manzarasi she'riy tilga ko'chiriladi. Bu — marosim folklorining mazmun-timsollar darajasidagi transformatsiyasi.

Eshqobil Shukurning "Qishloqqa qaytish" (2017-2018) she'rida shoir o'z asarini bevosita "o'lan" — an'anaviy xalq qo'shig'i janri — nomi bilan ataydi. Bu — janr nomining o'zini badiiy matn ichiga ongli ravishda kiritish orqali amalga oshirilgan stilizatsiya. Shunga o'xshash hodisa Guljamol Asqarovaning "Sirdaryo o'lani" she'rida ham kuzatiladi, bu esa "o'lan" janriga murojaatning davr she'riyatida qisman tarqalgan tendensiya ekanligini ko'rsatadi.

Uslub darajasidagi folklorizm

Bahodir Bahromning "Kuz" (2017) she'rida kuz fasli inson sifatida jonlantiriladi, unga murojaat-suhbat shaklida bog'lanish quriladi — bu xalq og'zaki ijodiga xos jonlantirish (animizatsiya) uslubining she'riy davomi. She'rda kuz obrazi onaga qiyoslanadi, bu esa folklorga xos ona-tabiati parallelizmini eslatadi; she'r yakunidagi tilov-duo intonatsiyasi ham xalq duo janriga xos formulaviy tuzilishga yaqin turadi.

Xulosa

O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, 2016–2018-yillar o'zbek she'riyatida folklorizm bir tekis emas, balki turli "zichlik" darajalarida namoyon bo'ladi — obraz/syujet darajasidagi kuchli folklorizmdan (Layli-Majnun, Barchin, Xizr obrazlari) tortib, faqat uslubiy unsurlar darajasidagi yengil folklorizmgacha ("Kuz" she'ridagi jonlantirish). Alohida e'tiborga molik hodisa — "o'lan" xalq qo'shig'i janriga bevosita murojaat qilish tendensiyasi bo'lib, u kamida ikki muallif (Eshqobil Shukur, Guljamol Asqarova) ijodida kuzatiladi.

Xulosa qilib aytganda, 2016–2018-yillar o'zbek she'riyatida folklorizm hodisasi shoirlarning milliy o'zlikni anglash va zamonaviy badiiy tafakkurni uyg'unlashtirishga qaratilgan izlanishlarining ifodasi sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu tadqiqot natijalari kelgusida mavzuni kengroq empirik baza asosida chuqurroq o'rganish uchun asos bo'la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Eshanova Z.Q. Istiqlol davri o'zbek she'riyatida xalq dostonlari sintezi // FarDU. Ilmiy xabarlar. – 2025. – №3. – B. 27-32.
2. Jo'rayev M., Eshonqulov J. Folklorshunoslikka kirish: o'quv qo'llanma. – Toshkent: Barkamol fayz media, 2017. – 180 b.
3. Sharipova L.F. XX asrning ikkinchi yarmi o'zbek she'riyati badiiy taraqqiyotida folklor: Filol. fanlari doktori (DSc) ... diss. – Toshkent: O'zbek tili, adabiyoti va folklori instituti, 2019.
4. Mamiraliyev Q.Q. Istiqlol davri o'zbek she'riyatida janrlar modifikatsiyasi. – Toshkent: Anorbooks, 2024.
5. Xolova M.A. O'zbek modern she'riyati poetikasi: Filol. fan. bo'y. fals. dok. (PhD) ... diss. – Samarqand davlat universiteti, 2018.
6. Oripova G.M. Mustaqillik davri o'zbek lirikasi: janr xususiyatlari va poetikasi: Filol. fan. dok. (DSc) ... diss. – Farg'ona davlat universiteti, 2024.

7. Sulaymon T. Jahonnoma: dostonlar, ertaklar, hikoyalar, ocherklar. – Toshkent, 1996. – 224 b.
8. Bahrom B. Kuz; Meni darvesh demang // She'rlar. – 2017. [Elektron manba: Xurshid Davron kutubxonasi, kh-davron.uz]
9. Habibullayeva N. Taraddud; [nomsiz she'r] // She'rlar. – 2017-2018. [Elektron manba: Xurshid Davron kutubxonasi, kh-davron.uz]
10. Shukur E. Sayrayotgan sukunat; Qishloqqa qaytish // O'zbekiston adabiyoti va san'ati gazetasi. – 2018. – 16-mart soni.